

วรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๓๑๕-๒๓๗๔ ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ)

ในระหว่างเวลา ๓ รัชกาลนี้แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บ้านเมืองค่อยมีความสงบสุขขึ้นตามลำดับ แม้ว่าจะยังต้องต่อสู้รับพุ่งกับพม่าอยู่หลายครั้งในรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าฯ และพระพุทธเลิศหล้า แต่เหตุการณ์ได้คลี่คลายไปในด้านสงบสุขตามลำดับ ทำให้พระเจ้าแผ่นดินทรงมีโอกาสทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมได้ก้าวพระราชนูกุญญ์

จะได้กล่าวถึงวรรณคดี แล้วผู้แห่งเรียงลำดับรัชกาลไปกันนี้

รัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๕-๒๓๕๒)

พระพุทธยอดฟ้าเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และทรงย้ายนครหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่กรุงเทพฯ ทรงครองราชสมบัติอยู่เป็นเวลา ๔๙ ปี เสด็จสร้างวัดกมลาราม ๔๙ พรรษา ระหว่างที่ทรงครอบครองบ้านเมืองอยู่นั้น มีการสงเคราะห์พม่า ๗ ครั้ง นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ชาวมุสลิม ๗ ครั้ง ทวย ๗ ครั้ง เชียงใหม่ เชียงรุ้ง เชียงถุง และเวียงจันทน์ แต่คราวใดที่ทรงพอมีโอกาสแต่งหนังสือก็ได้ทรงกระทำเสมอ แม้ระหว่างทางเวลาเสด็จออกไปรบกับพม่า ก็ล้วนเป็นสำนวนให้จำ เมื่อไคร่วงว่างอาวุธก็ทรงจับปากกา

ผู้แต่งและวรรณกรรมสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ

เท่าที่มีผลงานเป็นหลักฐานอยู่มีดังนี้

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ
๒. กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
๓. กรมพระราชวังหลัง
๔. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) คือหลวงสรวิชิตในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี
๕. พระยาธรรมปรีชา (แก้ว)
๖. พระเทพโนดี (ก้อน)

๗. สมเก็จพระวันรัก (องค์ที่เป็นพระอาจารย์ของสมเก็จกรมพระปรมานุชิตฯ)

วาระกรรมสมัยน้ำตกแบ่งเป็นหมวดได้ดังนี้

๑. หมวดศาสสนจักร ให้แก่วรรณกรรมฝ่ายภาษา

พระพุทธยอดพิทักษ์ ทรงสอนพระพิทักษ์ในการภาษานามาก วรรณกรรมสำคัญทางภาษาฯ
ที่มีขึ้นในระหว่างรัชกาลนี้ คือ

การเข้าระพระไกรน้ำตก โปรดเกล้าฯ ให้มีการเข้าระเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๙
สังคีถยังส์
มหาอุฐราวรังส์ } สมเก็จพระวันรัก วัดพระเชตุพน นิพนธ
จุลยอุฐราวรังส์
ไกรภูมิโคลกวนิชาดยความพิสคร
รักนพินพวงศ์ } พวยยาธรรมปริชา (แก้ว)
มหาวงศ์

๒. หมวดอาณาจักร คือวรรณกรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายราชบัณฑิตชั้นระดับน้ำตก เมื่อ
และประวัติศาสตร์ ให้แก่

กฎหมายตราสามดวง โปรดเกล้าฯ ให้นักประชญ์ราชบัณฑิตชั้นระดับน้ำตก เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๔๗

พงศาวดารฉบับพันจั้นกนุมาก โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพิพิชพิชัย
รวบรวมและเรียนเพิ่มเติม

๓. หมวดบันทึกคดี อาจแบ่งให้เป็น ๓ ประเภท คือ

๓.๑ บทละครรำ วี

รามเกียรติ }
อุธรรม }
คำกลัง }
อิเทนา } บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑

๓.๒ ร้อยกรองอัน ๆ มีที่สำคัญ เช่น	
นิรากรบพม่าที่ทำคินແಡง บพพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑	
เพสงยาวยรบพม่าที่ล้านนาแม่ข่ายตระกูล	พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑
เพสงยาวยรบพม่าที่นิกรธีธรรมราช	พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๑ พระราชวังบวรฯ
ร่ายยาวมหาดิกกัณฑ์กุนารและมหารา	
บทนโหรเรื่องกาภិ	
ลิลิกพยทยาตราแพชรพวง	เจ้าพระยาพะຄลัง
สมบกอ้มรินทร์คำกอกอน	(หน)
กลอนชาริกเรื่องสร้างภูเขาทองที่วัดราชคฤห์	
ลิลิกพระศรีวิชัยชาดก	
ร่ายยาวมหาดิกกัณฑ์มหานพ	พระเทพโนมี (กัล)
นิราศคลาดเกรียง	
๓.๓ ร้อยแก้วเรื่องแปล	
แปลจากเรื่องจีน สามก๊ก	เจ้าพระยาพะຄลัง (หน)
จากพงคาวการมอญ ราชธิราช	อ่านวายการแปล
พงคาวการจีน เรื่องใช้ชื่น	กรมพระราชวังหลวง ทรงอ่านวาย
	การแปล

วรรณกรรมเหล่านี้ยกมาเนพะที่สำคัญเช่น 電話及้ได้กล่าวถึงละเอียดขึ้น ดังนี้

๑. รามเกียรติ (ฉบับพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๑)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ มีพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ ให้ทำที่กรานกันอยู่เข้าไว้คัวยกันทั้งหมด ผู้พระโอมร์อยู่ในขันปางกลาง แต่ความสำคัญของ บพพระราชนิพนธ์น้อยกว่า ได้ร่วบรวมเรื่องรามเกียรติอันเป็นเรื่องขนาดใหญ่เข้าไว้คัวยกัน ไม่ให้สูญหาย เเล่กันว่าไปประกอบ ให้ผู้มีความสามารถในการแต่งແบงกันแต่งเป็นตอนๆ ไป ทรงพระราชนิพนธ์เองบ้างและทรงแก้ไขทักษิณความของผู้อื่น จึงได้รับถวายพระเกียรติยิ่งกว่าเป็นผู้ทรงพระราชนิพนธ์

บานแพนกหนังสือนักล่าวทวง “เกรต” (พระราชพิพธ์) เมื่อ จ.ศ. ๑๐๔๙
(พ.ศ. ๒๕๘๐)

เริ่มเรื่องทึ้งเท่าหรรัญยักษ์ม้วนแผ่นกิน พระราษฎร์ลงมาปราบชนท้องคืนแผ่นกิน ไว้อ้างเก่า และคำนี้เรื่องเกร็งต่าง ๆ มีอีกมาก จนถึงพระรามรับกับทศกัณฐ์และศึกษา อันนี้ก็เย่อ พระรามประหารผ้ายักษ์ลงนามากมาย จนถึงทศกัณฐ์ล้ม ชนะศึกษา ก็มีเรื่องเกร็ง แทรกอีกต่อไป เป็นเรื่องภัยหลังที่พระรามกลับเข้ากรุงอยุธยา มีเรื่องท้องปรามปรมัยักษ์ อีน ๆ ที่อยู่ฝ่ายทศกัณฐ์ แล้วจึงเหตุให้ผลักพระกับนางสีดาอีกรังหนึ่ง เพราะความเข้าใจ ผิด นางสีดาไม่ยอมในบ้ากือ พระบุตร พระลบ แม้เมื่อพระรามพบโอมแล้ว นางสีดา ก็ ไม่ยอมกลับ หนุบานทำอุบາຍว่าพระรามสั่นพระชนม์ นางสีดาเข้าไปจดภัยพระเพลิง แต่พอ รู้ว่าอกหดออก นางก็หนีต่อไป พระรามกลัดคลุ่มพระทัยมากจึงเส็จออกจากบ้าน และได้ปราบ ยักษ์อีน ๆ ต่อไป รวมทั้งเรื่องทั้งกอกขานาก (ตามนิยายพื้นเมืองลพบุรี) จนพระอิศวรทรง รำคาญจึงเสกจ้ามาอภิเบิกพระรามกับนางสีดาใหม่

ยังมีศึกคนธรพ์เป็นตอนจบ พระรามให้โอมหั้ง ไปปราบได้สำเร็จ และบ้าน เมืองก็อยู่เย็นเป็นสุขแท่นนี้มา ไม่จนเหมือนนานาฝ่ายจะฉบับสันสกฤตเกินของอินเดียที่กล่าวถึง การที่พระรามเสกฯ ไปสู่สวรรค์ทางแม่น้ำคงคา

บทพระราชพิพธ์เรื่องนี้ยาวมาก และมีตอนที่ไม่เหมาะสมที่จะแสดงในลักษณะนี้ แต่ก็ให้เห็นว่าพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงมีพระเจกนาราวนร่วมเรื่องทั้งหมดคือมากกว่าจะให้ใช้ เป็นบทละคร

๒. กฎหมายตราสามดวง

ในรัชกาลพระพุทธยอดฟ้าฯ ปรากฏว่ามีคดีพ้องร้องยังโรงศาล ลูกชุนคั้สินไม่ ยุติธรรม เพราะไม่มีทั่วทอกกฎหมายที่แน่นอน จึงมีพระบรมราชโองการให้ชำระกฎหมายใหม่ เพื่อให้เป็นปกสุกาน เมื่อสำเร็จแล้ว โปรดให้ชาริกไว้๓ฉบับ ประทับตราราชสีห์ พระครชสีห์ และทราบว่าแก้วทุกเล่ม ประกาศให้ใช้กฎหมายนี้ในการพิจารณาคดี ผู้ซึ่งขาดกฎหมายเหล่านี้ ยื่นได้ประโยชน์เป็นอันมาก เพราะกฎหมายย่อมบัญญัติขึ้นตามجاห์ที่ประเพณี และความ

เชื่อถือของคนเป็นหลัก การให้ศึกษาภาษาไทยเหล่านี้ย่อมให้ทราบลักษณะชีวิตของคนไทยในสมัยต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และยังให้ประโยชน์ค้านภาษาอีกประการหนึ่งคือ เพราะภาษาไทยหมายความค้าและความกระซับรักกุณ ไม่กันได้หรือกำกับจึงเป็นแบบแผนในการเรียนเรียงข้อความอีกประการหนึ่ง

เนื้อเรื่องขั้นตอนนี้เป็นทำนองนิทาน กล่าวถึงพระมนสุราจารย์ไปพบคัมภีรธรรมศาสตร์เจ้ารอกอยู่ที่กำแพงจักรวาล จึงท่องจำมาสั่งสอนพระเจ้าสมุตราชฯ ทรงใช้กัญญานี้เป็นหลักปักครองบ้านเมือง

ตอนที่สอง เป็นก้วบพะธรรมศาสตร์ มีบทอัญญาติรวมทั้งสิ้น ๒๘ เรื่อง เช่นพะธรรมศาสตร์ หลักอินทภาย ฯลฯ

๓. บทละครร่วมอุณาฐ

มีเนื้อเรื่องแปลโดยยกไปจากเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ที่ครีปราชญ์แต่ง ในสมัยพระนารายณ์ แท้เก้าเรื่องบางตอนก็ใกล้เคียงกัน ที่แปลโดยอกไปคือจับเรื่องคล้ายรามเกียรติว่าyangนิยักษ์ทันหนึ่งชื่อหัวกรุงพานชื่อบรพฤทธิคิคลูกเมียผู้อื่น และสอนเข้าไปชมนนางสุจิรามเหสีพระอินทร์ฯ พ้องพระอิศวรฯ ให้พระนารายณ์มาปราบโดยวิหารมาเป็นพระอุณาฐ โอรสหัวไกรสุกครองเมืองแลงกา วันหนึ่งพระอุณาฐพาพระมเหสีชื่อนางกรีสุคາไปประพาสนำเทวะแปลงเป็นกวางทองมาล่อให้นางกรีสุคាញอิ พระอุณาฐทิคกามกวางแผนถูมทไปและไปบรรทมหลับอยู่ใต้กันไทร ก่อนบรรทมก็ได้กราบให้พระไ泰ฯ จึงอุ้มไปสมนางอุชาธิคากเจ้ากรุงพาน

เรื่องตอนต่อไปคล้ายเรื่องอนิรุทธคำฉันท์ แต่แปลโดยอกไปอีกในตอนจบ คือเมื่อสู้รบชนะเจ้ากรุงพานแล้ว มีเรื่องหิ้งหวงระหว่างนางกรีสุคากับนางอุชา และเรื่องที่พระอุณาฐไปจับหัวเผือก ให้นางกินรี ๔ นางเป็นชาย รบกับพระยาวิชาคร ขณะแล้วจึงกลับไปครองบ้านเมืองเป็นสุขต่อไป

เรื่องนี้แม้จะแต่งเป็นทำนองบทละคร แต่มีพระราชเจกนารยะเก็บเรื่องเก่าในสมัยกรีอุษยาไว้ไม่ให้สูญหายมากกว่า จึงมีพระราชบบารกในตอนท้ายเรื่องว่า

“ทรงไว้กุมเรื่องโบราณ สำหรับการเฉลิมพระนคร”

๔. บทลงโทษสำหรับการหลบหนี (อิเหนา)

ไม่มีบานแพนกเป็นความน่าเหมือนพระราชบัญญัตินี้ ในรัชกาลนี้ แต่ผู้ใดทางวรรณคดีเชื่อกันว่าเป็นบทพระราชบัญญัติในพระพุทธศาสนาที่คำน้ำเรื่องคานหลัง พระวรรภ์เชื้อ กรมหมื่นพิทักษ์ภาคฤดูมีนา (พ.ศ. ๒๕๔๔ หน้า ๑)

เรื่องคานหลังเป็นนิยายของประวัติศาสตร์ชาว เค้าเรื่องคล้ายเรื่องอิเหนา แต่สับสน กว่า กล่าวถึงกษัตริย์ ๔ พระนคร เป็นวงศ์เทวา องค์พิชัยในปัจมีไหรส์ชื่ออิเหนา ซึ่งได้ถูกนำหันไว้กับธิดาท้าวคากา (อนุชาองค์รอง) ซึ่งชี้ว่าบุญบาก้าโดยอนุชารองๆ มา ก็มีไหรส์ธิดาทั่งกีกุนหันกันไว้ แท้เมื่ออิเหนาเจริญวัยขึ้นกลับไปหลงรักนางบุญบากา (ชาวยิ่ง) จนท้าวคุณรับนิรโธหักให้ไปลองฟ่านางบุญบากาไว้เสีย อิเหนาเสียใจจึงออกปลอมตัวเป็นชาวน้ำรื่นบันหยิ ออกเดี่ยวเครือกเครือไปและรับพุ่งได้น้านเมืองต่างๆ เป็นการแฝ່อานุภาพ แท้ไปเสียที่ท้าวมังษา แก้ลังลุ่มเรื่องอิเหนาทุกภัยด้วยกันไปกับประสันต์ ๖ คน หากินเป็น คานหลัง กือคนเชิดหนัง บรรดาเจ้านายทั้งหลายทั่งกีปโลมองค์ออกหากัน ไปพบพร้อมหนักกันอยู่ที่เมืองคานหลัง (วงศ์เทวา) รู้กันขึ้นว่าใครเป็นใคร และอยิ่งยกกันกามคุกคามหันกันไว้

ซึ่งกัวลีครในเรื่องคานหลังแปลกด และไม่สู้เข้าหุคุนไทย ทั้งเนื้อเรื่องกวนวาย สับสน การเที่ยวไปได้นางไปมากครั้งหลายคราวจนเมื่อ เรื่องนี้จึงไม่เป็นที่นิยม กังແຕกรัง สมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ว่ากันว่าอิเหนาในปัจจุ่ (คานหลัง) สู้อิเหนาเล็กไม่ได้

พระราชบัญญัติเรื่องคานหลังมี ๒ ฉบับ (ฉบับหนึ่งมี ๓๙ เล่ม อีกฉบับหนึ่งมี ๓๔ เล่ม) ไม่บัน្តอรณ์ทั้งคู่ ความขาดหายอยู่กลางเรื่องเหมือนกัน

๕. บทลงโทษสำหรับอิเหนา

เป็นบทพระราชบัญญัติของพระพุทธศาสนาที่คำน้ำเรื่องหนึ่งแก่กันส่วนมากในกราบว่ามีอยู่ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานคำอธิบายไว้ในทันนั้นว่า “ผู้ใดรู้ว่ามีบทกฎหมายเรื่องอิเหนาพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๐ นั้นมีมาก.....เคยได้ยินแต่ผู้หลักผู้ใหญ่เล่าว่า ลักษณะของคานหลงรักษ์รณะเรียกเด่นเรื่อง อิเหนา.....ใช้บทพระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๐ ยืนอยู่โรงเกียง”

สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงทราบด้วยว่า “เมืองพระราชนิพัทธ์ รัชกาลที่ ๑ แนวโน้มที่ส่งสัญ”

พระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงแก่ช้านานเก้าเรื่องอิเหนาของเจ้าฟ้ามงกุฎ พระธิดาในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งสูญหายเสียแล้ว

อิเหนาของรัชกาลที่ ๑ ก็ขาดหายเสียหายก่อนไกรบบริบูรณ์ เมื่อพระราชนิยมบทพระราชนิพัทธ์ของรัชกาลที่ ๒ กันมาก จึงถือว่า อิเหนาของรัชกาลที่ ๑ เสีย

เนื้อเรื่องเป็นตอนแบ่งได้ ๖ ตอน คือ

๑. เรื่องเกี่ยวกับวงศ์เทวา ๔ พะนังคร

๒. อิเหนาไปหมันหมาย ได้นางจันฉะตรา และก่อนปฏิเสธไม่ยอมอกไปยกบันบุษนา

๓. วิทยาสะกำเที่ยวมาให้รูปนางบุษนา

๔. ศึกชิงนางของท้าวกระหมังกุหนิจ

๕. อิเหนาปลอมเป็นบันหอยในการหานางบุษนา ในถิ่นยะลา

๖. ย่าหรันทกไปเมืองมะงาดา ระคุณการระหว่างย่าหรันมาถึงกาหลัง

เนื้อเรื่องเหล่านี้ไม่คิดก่อภัย ความขาดหายไปหลายตอน แต่แท้ที่คือประณีตกว่าบทละครร่วมเรื่องรามเกียรติ จึงน่าเสียดายที่มาขาดสูญเสียเช่นนี้

นอกจาก งานฟื้นฟู กังกล่าวแล้ว ยังมี งานส่งเสริม อีกเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชโปรดเกล้าให้กิจกรรมนักประชารณ์ในรัชสมัยของพระองค์ร่วมกันแก่หนังสือชั้น โภคธรรมกัณฑ์ทรงถ่างทำแห่งเบื้องประธาน เป็นองค์อุปถัมภกของกิจทั้งปวง จึงมีหนังสือที่ทรงคุณค่าหลายฉบับสมกับพระราชปراسัร หนังสือที่เกิดขึ้นในสมัยนั้นทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง ถังท่อไปนี้

๑. กลอนนิราศรนพม่าท่าท่าดินแดง พระราชนิพัทธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชนิพัทธ์ขึ้นเมื่อครั้งยกกองทัพไปปราบม่าท่าท่าดินแดงและสามรบ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๕๒๘ (กรมศิลปากร ประชุมเพลงยาว หน้า ๓) ซึ่งเป็นที่ใหญ่กว่า

ที่เกย์ปراภูในพงศาวดารมาแก่ก่อน จำนวนรัชกาลของพระม้ามากกว่าไทยรากว ๔ ท่อ ๑ ผลของ
สังคโลกครั้งนี้ไทยเป็นผู้ยืนจะ และกองทัพม้าครั้งนี้แทรกยันยืนกว่าครั้งใดๆ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชนิพนธ์นิราศเรืองนี้ ใน
ระหว่างการเดินทางไปรับพระม้า เห็นที่ป่าภูเขาหลักฐานนับว่า เป็นนิราศเรืองแรกของไทยที่
แต่งทวายกถาอนแพลงยาว

ในการบรรณานั้นนับว่าแปลกด้วนิราศเรืองอื่นๆ โดยเฉพาะการบรรณานถึง
ความรัก พระองค์มิได้มุ่งหมายถึงนางที่รักคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทรงกล่าวว่า “แสน
รักสุกรักภริมย์สมร ทุก盎งค์ที่ทรงลักษณ์อันสุนทร สถาพรพุนสวัสดิ์” (ล.ก. หน้า ๑๙)

นิราศเรืองนี้แม้จะสั้นแต่ก็มีคุณค่าในการศึกษาบุคลิกภาพของกวีผู้ทรงพระราชนิพนธ์
ว่าเป็นคนใจเย็น มีระเบียบแบบแผน และมีหลักในการปฏิบัติงาน

๒. นิราศพระบวรนิพนธ์ของกรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท เป็น
กลอนนิราศมีอยู่ ๒ เรื่องคือเรื่องที่ ๑ ทรงนิพนธ์ครั้งเดียวไปรับพระม้าที่เมือง
นุกรัฐธรรมราชเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ เรื่องที่ ๒ ทรงนิพนธ์ครั้งเดียวไปที่เมืองพม่า พ.ศ.
๒๓๓๖ บทพระนิพนธ์ทั้ง ๒ เรื่องนี้ แม้จะหย่อนในก้านไฟเรากามแบบของกวี แต่เป็น
เครื่องแสดงถึงพระอุทสาหะวิริยะและแสดงนิสัยเจ้ากลอนของคนไทย

งานของพระองค์นั้นเป็นงานที่แสดงความรู้สึกนึกคิดอย่างจริงใจและรุนแรง โดย
เฉพาะเพลงยาวนิราศเดียวไปที่เมืองพม่านั้น ทรงพระนิพนธ์ไว้ว่า

อันกรุงรัตนอังวะครั้งนี้ๆ จักพ้นเนื้อมืออย่าสังสัย
ม้าจะมาเบื้องข้าไว จะได้ใช้สร้างกรุงอยุธยา

จากถ้าไก่ว่างงานพระนิพนธ์ของกรมพระราชวังบวรสุรสิงหนาท เป็นแบบอีก
แบบหนึ่งซึ่งชื่อชั้ง ทำงจากพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๑

๓. งานแปลพงศาวดารต่างประเทศ การแปลพงศาวด้วยภาษาต่างประเทศเพื่อน
บ้านเป็นภาษาไทยนับว่าเป็นก้าวใหม่ในวงการประพันธ์ของไทย และเป็นแบบอย่างให้กันใน
สมัยที่มานิยมกระทำการ หนังสือที่แปลในสมัยนี้คือ

สามกีก เจ้าพระยาพะรคถัง (หน) เป็นแม่ก่องในการแปลสามกีก ซึ่งเป็นเรื่องอิงพงศ์การเจ้า ชื่อ สามกีกชี ชาติค่าง ๆ นำไปแปลเป็นภาษาของตนดึง ๑๐ ภาษาฉบับภาษาไทยคงแปลเสร็จก่อน พ.ศ. ๒๓๔๘ (เจ้าพระยาพะรคถัง ถึง อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘) สามกีกฉบับภาษาไทยได้รับยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ยอดเยี่ยมในกระบวนการหนังสือร้อยแก้วหงึ่งปวง และมีรายนามเป็นท้าวย่างเรียงความที่ถืออยู่ทุกกฎทุกสมัย การแปลสามกีก เป็นแบบฉบับของการแปลพงศ์การเจ้าในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาลปัจจุบันฯ (เว้นรัชกาลที่ ๓ ไม่มีการแปล) งานแปลครั้งนี้เป็นประโยชน์ที่ของการประพันธ์อย่างยิ่ง

ไนชั้น กรมพระราชวังหลวงเป็นแม่ก่องแปลจากพงศ์การเจ้าญี่ปุ่นให้เล่นกับสามกีกแปลก่อน พ.ศ. ๒๓๔๙ อันเป็นบทที่กรมพระราชวังหลวงสั่งصن์พระชนม์ เรื่องใช้อ่านมีความคืบไม่ยิ่งหย่อนกว่าสามกีก แต่คนไม่ค่อยรู้จักกันมากนัก ถ้าพูดถึงเรื่องแปลพงศ์การแล้วส่วนมากก็พูดถึงสามกีก หรือราชธิราชของเจ้าพระยาพะรคถัง แต่เรื่องไนชั้นเป็นหนังสือที่คิดเล่นหนึ่งในการใช้ภาษา การเรียนเรียงคำกระทักรัศต์ ได้ความแจ่มแจ้งหากำหนนได้ยาก

รามาธิราช เจ้าพระยาพะรคถัง เป็นแม่ก่องแปลจากพงศ์การมอยุ การแปลครั้งนี้มีจุดประสงค์ตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ว่า “ถ้าพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นพิทักษ์ที่ก่อประโยชน์ แก่พระบรมวงศานุวงศ์ ชาตุคล่องพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ผู้เดียว ทหารผ่ายพลเรือน จะให้สกับจำไว้เป็นกิตบำรุงสติบัญญາในภายหน้า” (เจ้าพระยาพะรคถัง, ราชธิราช หน้า ๑)

เรื่องราชธิราชเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่ง เพาะนอยจากจะให้ความรู้ทางการสังคมหรือกลยุทธ์ในการสังคมแล้ว ยังให้ความรู้ทางการใช้ภาษาไทยอย่างคือก็คัว

หนังสือที่แปลจากพงศ์การของประเทศไทยเพื่อบันทึกสามเรื่องนี้ ถือว่ามีค่าทางวรรณคดีไทยมาก เป็นทั้งคัวอย่างการแปลพงศ์การต่างประเทศ และเป็นคัวอย่างของสำนวนโวหารที่คือของเรียงความร้อยแก้วอีกด้วย เพาะการผูกประโยชน์การเรียนเรียงถ้อยคำกระทักรักันบันว่าทันสมัยอยู่เสมอ

๔. หนังสือทางศาสนา ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ให้ทรงฟันฟูพุทธศาสนา ซึ่งเสื่อมโกรມมาก็แก้สมัยกรุงธนบุรีให้เรียบร้อยขึ้น หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงส่งเติร์นให้พระธรรมช่วยกันแห่งหนังสือทางพุทธศาสนา เพื่อจาร蜈พระศาสนาให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น หนังสือเหล่านี้ได้แก่

รัตนนิมพวงศ พราหมณ์รัมปโรหิต ซึ่งต่อมาเดือนเป็นพราหมณ์รัมปีชา (แก้ว) เป็นผู้แต่ง เนื้อเรื่องเกี่ยวกับพราหมณ์ลินทรากษัตริย์กิริกรัสรัฐปุฉาวิสัชนา กับพระนาคเสน และได้กล่าวถึงตำนานพระแก้วมรกตด้วย

มหาวงศ พราหมณ์รัมปโรหิต (แก้ว) แต่งประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๙ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพงศาวดารลังกาทวีป รัชกาลที่ ๑ โปรดให้แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย

ไตรภูมิโลกวินิจฉัย พราหมณ์รัมปีชา (แก้ว) ซึ่งจะเน้นจากไตรภูมิกถา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๕ หนังสือเรื่องนี้เก่นในการพรรณนาอย่างละเอียดพิสดาร

สังคีติวงศ ผู้แต่งคือ สมเด็จพระวนรัต องค์ที่เป็นพระอาจารย์ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตรัตน์ หนังสือเรื่องนี้คิมแห่งเบ็นภาษา Monk เป็นเรื่องเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในการที่พระองค์โปรดให้ทำสังคายนาพระไภรภูรีก และทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง นับว่าให้คุณค่าทางศาสนามาก

๕. ร่ายยาวมหาชาติ ในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีร่ายยาวมหาชาติที่เก่นที่สุดอยู่๓ กัณฑ์ กือ

กันทัมพาณ (พระเทพโมลี) (กัลน) แต่ง ให้รับยกย่องว่าคือในเชิงพรรณนาอย่างไฟเราะลึกซึ้ง ยากที่จะหาผู้ใดแต่งได้ก็เท่า แม้กรมสมเด็จพระปรมานุชิตรัตน์ ซึ่งเป็นกิจที่มีชื่อเสียงยิ่ง ยังไม่ทรงนิพนธ์เข่งสำนวนของพระเทพโมลี (กัลน) เพราะทรงเห็นว่า แต่งได้ดีเยี่ยมอยู่แล้ว มหาชาติกัณฑ์นี้ยกย่องกันว่ามีคุณค่าทางวรรณคดีเป็นอย่างยิ่ง

กัมพูชาการกับกัมพูชาทรี ทั้งสองกัมพูชานี้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นผู้แต่ง นับว่าคือเยี่ยมทั้งการพระราชทานและสำนวนโวหาร จนยกที่จะหาสำนวนของกวีท่านไม่ได้ แล้วก็ให้เห็นว่าเจ้าพระยาพระคลังเป็นกวนปราชญ์ที่มีความสามารถอย่างยิ่ง สามารถที่จะประพันธ์หนังสือได้ทุกแบบ งานทุกชิ้นคือเด่น ถือเป็นแบบครูได้ทั้งสิ้น

๖. งานของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กวีท่านนี้มีเรื่องเสียงและมีความสำคัญ อย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ ๑ ท่านเคยรับราชการมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้สร้าง งานดีเด่นทางวรรณคดีไว้มาก นับว่าท่านเป็นกวีที่ได้ข่วยสร้างวรรณกรรมให้แก่สมัยนี้ และ วางรากฐานให้วรรณคดีเจริญรุ่งเรืองในสมัยต่อมา งานวรรณกรรมของท่านนอกจากที่ได้ กล่าวไว้แล้วมี

บทโนหรีเรื่องกาศ แห่งขึ้นเพื่อใช้ร้องส่ง wang โนหรีของท่านเอง เป็นหนังสือที่ คีพร้อมในสำนวนโวหารและกระบวนการกลอน เนื้อร้องสนุกสนานเป็นที่นิยมของประชาชน มาก นอกจากราชคีในเชิงประพันธ์แล้ว บทโนหรีเรื่องกาศยังให้คีในเรื่องน้ำใจและความ ประพฤติของสตรีอีกด้วย

สมบดิอมรินทร์ค่ำกลอน แห่งเป็นนิทานคำกลอนแบบกลอนเพลงยawa นับเป็น นิทานคำกลอนเรื่องแรกของไทย เป็นเรื่องของพระอินทร์ตามคติทางพุทธศาสนา มีลักษณะ วรรณนาความงามของเมืองและสวนขวัญของพระอินทร์ไว้อย่างดงาม หนังสือเรื่องนี้จะทำ ให้ผู้อ่านเข้าใจในความพิสารของสาวรค์ชั้นความดี ทั้งยังแสดงให้เห็นคุณของความเมตตา อีกด้วย

ลิลิตพุทธยาตราเพชรพวง แห่งเป็นโคลงสีสุภาพแสดงแบบแผนชนบธรรมเนียม ในการจัดขบวนพิธีหยาตราทางชลมารคและสุดมารค มีการจัดทัพเรือ ทัพช้าง ทัพม้า ผู้แห่งได้แห่งไว้อย่างละเอียดถูกต้อง ยิ่งถือเป็นแบบแผนได้ จึงให้ประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับ การศึกษาวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวกับชนบธรรมเนียมประเพณี

หนังสือคู่ๆ กับกล่าวแล้ว นับว่าเกิดขึ้นมาเพื่อการส่งเสริมของพระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ค่ายพระองค์มีพระราชประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะให้วรรณกรรมใน

รัชสมัยของพระองค์มีความรุ่งเรือง เป็นอิฐหินประดับพระนารถและเป็นเครื่องบารุงชวัญ
ของประชาชน ให้มีจิตใจมั่นคงหายจากความหวาดกลัวในภัยสังคม
สรุป วรรณกรรมสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๑. เป็นระยะเวลาที่เรียกว่าเป็นการ “ฟื้นฟูวัฒนธรรม ก้าว ๗” รวบรวม
วรรณคดีของเก่าที่ขาดสูญไปทั้งเก้ารากว่าเสียกรุง รวมทั้งได้แต่งขึ้นใหม่หลายเรื่อง
๒. มีวรรณกรรมทั้งเป็นผ่าย ศานจก อาณาจักร และบันเทิงคดี
๓. พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นผู้นำสำคัญในการแต่งหงส์ที่มีการศึกษาอย่างครั้ง
๔. เริ่มนิยมวรรณคดีร้อยแก้วเพื่อความบันเทิงทั้งการแปลพงภาษาจีนและ
พงภาษารามัญ ๓ เรื่อง
๕. กวีเอกแห่งรัชกาลนี้กือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ และเจ้าพระยา
พระคลัง (หน)

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านา ๑ (พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗)

ในระหว่างรัชกาลนี้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยลง มีการศึกษับพม่าในตอนท้ายรัชกาล
(พ.ศ. ๒๓๕๒) สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านา ทรงสนพระทัยในวรรณคดีโดยเฉพาะก้านการ
ละครเป็นอย่างยิ่ง ทรงเป็นกวีเอกผู้หนึ่ง ฉะนั้นวรรณคดีจึงเจริญรุ่งเรืองมาก มีกวีหลาย
ท่านที่ปรากฏพระนามและนามโ哥งคั้งเช่น สมเด็จพระนังค eskā (ขณะที่ยังดำรงพระยศเป็น
กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) กรมสมเด็จพระปรมานุชิตรัตน์ สมเด็จกรมพระยาเชาดิกร
พระสุนทรโวหาร (สุนทรภู่) นายนรินทร์ธิเบศร์ พระยาครังคกุมิบาต กวีเหล่านี้ได้แต่งบท
ประพันธ์ชื่นชมหลายเรื่อง ทั้งยังปรับปรุงวรรณคดีเก่าให้ไฟแรงเหมาะสมสมยิ่งขึ้นด้วย

วรรณคดีประเภททั่วๆ ที่นิยมเล่นกันทั่วไปในเวลานี้ นอยจากบทตะคร ได้แก่

๑. เพลงยาง

เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองเกี่ยวกับระหว่างหญิงชาย ถือเป็น นิพนธ์คิลป์ที่นิยม
เล่นกันมากทั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย แต่มาแพร่หลายมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนท้าย

เพลงยาวยเป็นสื่อของความรัก มีบทฝ่ากรัก ชุมโอม ทักษ์พ้อ พวรรณความอยลัย หรือแสดงความหมกห่วง ความสำคัญของเพลงยาวยที่การพวรรณความรู้สึกในใจ ให้มีส่วนวนไหวารคอมคาย อ่อนหวานประทันใจผู้อ่าน

ถึงรัชกาลที่ ๓ ลักษณะของเพลงยาวยเปลี่ยนแปลงไปบ้างคือเกิมใช้เป็นสื่อความรัก แต่ถึงสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เพลงยาวยขยายหน้าที่ออกเป็นบทรำพันความในใจของกวี เรื่องไก่ได้ไม่เฉพาะแต่เรื่องรัก จึงมีเพลงยาวยแห่งเป็นทำนองปลงสังขาร สันอาลัยในโลกียะ

ลักษณะการแต่งเพลงยาวยแห่งเป็นกลอน ๕ ขั้นทันกัววรรณรับ กือขั้นทันกัวยวรรณทางขวานีอ ดังทัวอย่าง

ใจมุสุคนธ์ธารทิพย์ประทินหอม	หัวใจสว่างคืนนางพามาแปลงปลอน
หัวใจน้องจอมไกรลาสจำแลงลง	มาโลงโลกให้พี้เล็งล้านลัวห
ประหลาดนาคตามแตะลึงหลง	ควรแผ่นแผ่นสุวรรณวาดให้ลมหวง
เกลือกจะคงจะจากพิมานอันหนึ้น	

๗๘

๒. นิราศ

การเขียนนิราศมีมาช้านานแล้ว เช้าใจว่าทึ้งแต่สมัยศรีอยุธยาตอนตน แท้ไม่เรียกชื่อว่านิราศ เช่น โคลงกำสรวลครวีปราชญ์ โคลงทวากมาส พึงมานิยมใช้คำ นิราศ เรียกบทร้อยกรองประเภทนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ และหมายถึงบทประพันธ์พวรรณความยามท้องจากสถานที่และสคริทรักไป

นิราศเป็นบทพวรรณความ เมื่อผู้แห่ง จากไปจริง ก็มี ที่เป็นนิราศสมนุติโดยแต่ง ครั่วครวญถึงนางที่รักโดยไม่จากไปไหนก็มี เช่นนิราศของเจ้าพัชรธรรมธิเบศร และที่ เอาเค้าเรื่องวรรณคดีมาแต่งเป็นบทครั่วครวญของตัวละคร ที่จาก กันก็มี เช่นนิราศอิเหนาของสุนทรภู่ นิราศเขียนเป็นบทประพันธ์ร้อยกรองได้หลายชนิด เช่น การย์กลอน โคลง

๓. เสภา

เสภาเป็นการเล่านิทานกotonเมื่อก่อนทำนอง (เรียกว่าขับเสภา) ทำให้ฟังเพลิดเพลิน ใจรื้น เคิมมีแต่การขับเสภาเรื่องชุนชังชุนแพน และไม่มีพากย์ส่ง ต่อถึงรัชกาลที่ ๒ จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้แต่งและร่วนรวมบทเสภา แล้วให้ขับผสนกนกรี

กotonเสภาเป็นกotonแบก ชั้นกันแบบเพลงยาวบรรจุคำ ในวรรคได้ ๖-๑๐ คำ ในสมัยหลังมามีบทเสภาเรื่อง เชียงเมือง ศรีชันษุไชย เสภาเรื่องพะราชนพงกหาการและนิกรชาคริจ และเรื่องเวลาพะเจ้าแผ่นดินทรงเครื่องใหญ่ (กักผน)

๔. คงกระซิบ

คงกระซิบ (ชื่อเดิมว่าคงกระซิบสวรรค์) เป็นกิพายของภรรยาปะเทกหนึ่ง ว่า กotonโถกอบเชิงแก้เกี้ยวกัน โดยใช้ทำนองเพลงประกอบ นิยมเล่นกันมาแต่สมัยกรุงอยุธยาและนิยมแพร่หลายยังชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ แก่ไม่ใช่การลับเล่นของคนสามัญ เป็นของบุคคลชั้นสูงที่มีนัยรักทางภาพยักษ์กoton มีนักกotonมีวงดนตรีในวงหรือในบ้านของคน นิยมเล่นในเทกกาลทอกรุงและหน้าห้องมีการเที่ยวเรือเล่นสนุก วงคงกระซิบก็ลงเรือมีกันบทและลูกคู่เที่ยวไป เรือคงกระซิบเรียกว่าเรือประพาส เมื่อพบกับวงอื่นก็หยอดเรือให้ลัดกัน หัวหน้าวงก็จะให้กันบทร้องเป็นเชิงปฏิสัมสารก่อน อีกวงหนึ่งก็จะโถกอบไปให้เร่องท่อเนื่องกัน บางทีก็โถกอบกันตามความคืบในการ เช่นเร่องอิเหนา สังข์ทอง เรือประพาสบางลำเป็นหญิงล้วน ชายล้วน การโถกอบก็รีบกวนสนุกสนาน ส่วนเรืออื่นก็ขอพึงเป็นการสำราญใจ

การลับเล่นบันเทิงในอดีตกาลเรื่องนี้ ทำให้เห็นวัฒนธรรมอันน่าภาคภูมิใจของเรา และทำให้เห็นว่าวรรณคดีมีบทบาทในชีวิตคนสมัยนั้นมากจริงได้เจริญก้าวหน้า

สักวา

มีลักษณะการแต่ง และการเล่น แยกต่างกับคงกระซิบ คือ

คงกระซิบ มีทำนองร้องค้าง ๆ กัน -	สักوار้อง ได้ทำนองเดียว
คงกระซิบ ไม่ท้องจบบทกั้วย เอย -	ชั้นกันกั้วย ค่าว่าสักวาและจบ กั้วยค่าว่า เอย
คงกระซิบ เล่นได้เพียง ๒ วง -	สักวาเล่นกิ่งกือได้ไม่จำกัด

กิจวัตรในสมัยพระพุทธเดชินดี๑

๑. พระบานาทสมเด็จพระพุทธเดชินดี๑ ทรงเป็นพระราชาโภรสองก์ที่ ๔ ในพระบานาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสวยราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๒ และครองอยู่เป็นเวลา ๑๖ ปี ในระหว่างรัชกาลของพระองค์ ธรรมนักศิไทยโดยเฉพาะค้านบกลางครรภ์เจริญเพื่องฟูมาก ทั้งนี้ เพราะทรงมีพระนิสัยเป็นกิตบัน ราชดำเนินกษัตริย์เป็นที่ชุมนุมกว่า ได้ทรงแต่งธรรมนักศิไทยหลายเรื่อง ทั้งที่เป็นเรื่องทรงแต่งขึ้นใหม่ และที่ปรับปรุงของก่อน ก็ถือกันว่าเป็นกิตปัจจุบันทั้งหมด น้ำใจคิดปัจจุบันทรงเจริญเป็นอย่างยิ่งในรัชกาลนี้ คือเจริญทั้งกระบวนการกตตอนและการบานรำ

งานพระราชนิหนบ ที่สำคัญได้แก่

๑. บทละกรเรืองรามเกียรติ ทรงปรับปรุงจากบทละกรเรืองนี้ของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่ ๑ ให้ถูกต้องตามความต้องการให้เหมาะสม คือจับก่อนหนุนมานถวายแห่นานถึงทศกัณฐ์ล้มถอนหนึ่ง ถอนผ่าสีกานถึงอภิเบิกไกรถาศอกถอนหนึ่ง จึงแตกต่างกับฉบับของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งทรงมุ่งจะร่วมรวมเรืองรามเกียรติเข้าไว้ทั้งหมดมากกว่าจะมุ่งไว้เป็นบทเดสก

๒. บทพาภิยารามเกียรติ ๔ ตอน คัดแปลงจากบทพาภิยาริช่องก่อสร้างกรุงศรีอยุธยาถอนนานถอย นาคบาก พวนมาศกร และหักคอช้างเอราวัณ

๓. บทเสภาเรืองชุนช้างชุนແນ ถอนพลายแก้วเป็นชุดกับนางพิม วันท่องเที่ยวชุนແเนนี้เรือนชุนช้าง

๔. บทละกรเรืองอิเหนา ซึ่งธรรมนักศิสโไมตร์ทัศน์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ว่าเป็นยิ่งชื่อของกตตอนบทละกรรำ

๕. บทละกรนอก ๔ เรื่อง ได้แก่ ไชยเชษฐ์ สังฆท่อง ไกรทอง มนีพิไชยและควร

๖. บทละกรบั่นระบ่าเรืองรามเกียรติ ตอนพิราพ

๗. บทเหตุเรื่องบางบท เห็นบทเหตุเรื่องแก่ของความหวาน เหตุษังงานนักศักดิ์

๖. สมเด็จพระนราภิมาภิเษก กรมพระปรมานุชิตชนน์ในรัฐ (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๖)

มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าชายวาสุกรี ไอยรสองค์ที่ ๒๙ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ประสูติภายในดงสุนทรภู่ ๔ บี ทรงผนวชทังแต่พระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา และอยู่ในบรรพชิกิสัยจนถึงวันถัดจากสันพระชนม์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีพระนิพนธ์ที่สำคัญดัง

คำสอนและคิดธรรม

- ๑ พระปฐมสมโพธิ
- ๒ มหาชาติร้ายยา ๑ ก้าวที่ เว้นก้าวทึ่มหัวพน และมั่ว
- ๓ กฤษณาสอนน้องคำฉันท์

พิธีกรรม

- ๔ ฉันท์คุณภูมิสังเวยกล่องช้างพัง
- ๕ การยืนไม้ก่อล้อมช้างพัง
- ๖ ร่ายทำชวัญนาค

ยอดพระเกี้ยรดิ

- ๗ โคลงยอพระเกี้ยรดิพรานั่งเกล้า
- ๘ ลิลิกะลงพ่าย

ตำราและหลักฐานทางโบราณคดี

- ๙ ธรรมเนียมพาก่าวการกรุงศรีอยุธยา
- ๑๐ จักรทีปนี (ตำราโทรสาสก์)
- ๑๑ ลิลิกพุทธายตรา พระกฐินทางสถาณารคและชลamarค
- ๑๒ ฉันท์ม้าราพฤก แสร้งรอดพุต

วรรณคดี

- ๑๓ สรราพสิทธิคำฉันท์
- ๑๔ สมุทรโนยะคำฉันท์ (ตอนปลาย)
- ๑๕ กลอนแพลงยาวเจ้าพระ
- ๑๖ เตือนอกส่าวยะเยียคเต่นพะบางเรือง คือ

ลักษณะเฉพาะ เป็นติดสุภาพ ทรงແທ່ເມືອກະພາຍກເບີນກຣມທີ່ນ ຄວາມໃນຄອນທັງ
ແສກງວ່າທຽບພາຍານແຕ່ອຸ່ຫລາຍນີ້ ເນື້ອເຮືອງກ່າວສຣເສຣິຢູ່ວົງກຣມຂອງພຣະເວຣກຣມຫາຣາຊ
ແລະພຣະເອກາກກຣດໃນກຣມປ່ານກົກພ່າ ພິ່ນພຣມຫາອຸ່ປ່າຈາກຄອງຫັ້ງໃນຍຸກຫັ້ກີ່
ເມື່ອ ພ.ກ. 二〇〇四 ມີລັກຂະດະກຣມແຕ່ກໍ່ທີ່ໂດຍໄດ້ວ່າເບີນ ວຣມຄົກແນບຈົນນັ້ນ (Classic) ດີ່ມີ
ຮະເນີນໃນກຣມແທ່ແລະກຣມປ່ານກົກພ່າຂອງຍ່າງເຄື່ອງກົກ
ຖຸກທັງທີ່ເຮືອເຮືອງ (ກຣະບວນທັ້ງ
ຫັ້ງທຽບ ກຣມແທ່ກ້າວຫາຣາດາ) ແລະລັກຂະດະກຣມແຕ່ແບນລິລິກ ຮວມກລອກຈຸດົງນທກຄວ່າກວ່າຍ
ອັນເນີນຫວັນເນີນນິຍົມ (Convention) ໃນກຣມແທ່ນີ້ອາກທີ່ຢູ່ໄປອຶກວ້າຍ

ປັດຈຸນສົມໂພທິກອາ ເນື້ອເຮືອງກ່າວພຸທ່ອປະວັດ ອຣີປະວັດທີ່ຂອງພຣະພຸທ່ອເຈົ້າ ທີ່ຈົງທັນສື່ອ
ທີ່ມີຂໍ້ອ່ເຊັ່ນນີ້ມີຫລາຍຕໍ່ານຸ່ວນ ມີຜູ້ນິພນົມຫລາຍທ່ານ ເປັນກົກຫັ້ງມໜາຍານແລະທິນຍານປັນກັນອູ່
ສມເຕົ້ງກຣມພຣະປ່ານຫຼືກໍາ ຖຽບແລດ້ຂ່າຮະ ມີ ໂກປ ປຣິຈົນທ ເພື່ອສະນອງພຣະເວຣກຣມປະສົງ
ແທ່ສມເຕົ້ງພຣະນັ່ງເກລັນເຂົ້າຍູ່ຫວ້າ ສັກຂະດະກຣມແຕ່ເບີນຮ້ອຍແກ້ວ ມີສໍາ່ານຸ່ວນສູງສ່ວັນຄ້າແລະກາ
ເວີນເວີນ ເປັນ “ຮ້ອຍແກ້ວ” (ປະຫົນເຫຼັກວັນຜົມມາຮ້ອຍກຣອງ) ອ່າຍ່າງແທ້ຈົງ

ກຸດໆຈຸນສອນນັ້ນອ້າງຄໍາຈັນທີ່ ທຽບໄວ້ກ່ອນນີ້ 二〇〇四 ຈາກີໄວ້ທີ່ບົວເພີຣມພຣະອຸໂປສຕັກພຣະເຊຖຸພຸນ
ໃນສັນຍັກກາລທີ່ 三 ເຮືອງນີ້ປະວັດທີ່ມີຜູ້ແກ່ເບີນກົກຫັ້ງກຣມກວ່າກວ່າມາ ເພື່ອສະນອງພຣະເວຣກຣມປະສົງ
ຮັນບຸງ ສມເຕົ້ງກຣມພຣະປ່ານມາ ຖຽບໜ່ານາແຕ່ກໍ່ໃໝ່ໃຊ້ຈັນທີ່ແລະກາພົບ ເນື້ອເຮືອງກົກຄອນມາ
ຈາກນໜາກພົມໜາກກະຂອງອິນເດີຍ

๓. ພຣະສົມທຽບໄວ້ຫວາງ (ສຸນກຽງ) ພ.ກ. 二〇〇四-二〇〇八

ເກີດເມື່ອ ພ.ກ. 二〇〇四 ໃນຮັບກາລທີ່ ๑ ບີຄາມາຄາທ່າຍ້າກັນດັ່ງແຕ່ສຸນກຽງຢູ່ເປັນ
ເຕັກເລັກ ນາງການສາມີໃໝ່ ແລະວັນຫຼາຍກຣມເບີນແມ່ນພຣະທີ່ກາໃນກຣມພຣະຫວັງຫຼັງ ສຸນກຽງ
ກົກມາທີ່ວັດທີ່ປະຫວາ ເຂົ້າກ່າວນເບີນແສມີນ ມີນີ້ສັຍັກໄຟໃນກາງກຕອນ ຈຶ່ງຕຸນກສານາເວີ່ເຕັ້ນ
ກາງຄ້ານີ້ມາກວ່າກ່າວກງານ ໄດ້ດອບຮັກກັບຫຼູງຫັ້ງໃນຫຼືອັນ ຕ້ອງອາຮົາຈຳ ພອພັນໄທຢີປ
ຫານິຄາທີ່ເມື່ອງແດງ ຕັ້ງໃຈຈະໄປປະວັດທີ່ ແຕ່ໄປເຈັບຫັກໄຟໄດ້ນວັນ ກລັນມາກຽງເທັກ ແລະ
ເວລາກຣມພຣະຫວັງຫຼັງກົງຄົດ ໄດ້ແຕ່ງການກັນແມ່ຈັນ ແລະໄດ້ເບີນມາກົດເຕັກຂອງພຣະຍົງເຈົ້າ
ປຽນວົງກໍ່ຢູ່ກົນກັນແມ່ຈັນໄດ້ໄມ່ນານີ້ເລີກຮັງກັນ ເພວະສຸນກຽງທີ່ຄຸກສຸຮາ

สุนทรภู่รับราชการมีเรื่องเสียงรุ่งโจน์ในรัชกาลที่ ๒ มีความชอบให้ร่วมพระพุทธ เลิกหล้าฯ แต่งกลอนบทละครและกลอนเสภา มีทำแห่งเป็นกวีที่ปรึกษาได้เข้าเฝ้าอยู่เป็นนิจ และให้เป็นอาจารย์สอนพระราชโอรสสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าฯ ๓ พระองค์ คือ เจ้าฟ้า อาการ ฯ เจ้าฟ้ากิตา (ที่ oma เป็นสมเด็จกรมพระยาบรมราชบูรพาภิษฎ์ กันตสกุลมาลาภุล) และ เจ้าฟ้าป่า สุนทรภู่ได้บรรยายศักดิ์เป็นชั้นสุนทรโวหาร ระหว่างนี้ก็ต้องโทษจำข้อกฎหมาย เพราะ เมาสุราอະวาตทุบตื้นตุ้นตื้นตุ้นในอยู่แต่ออกจากคุกได้ เพราะต้องกลอนได้ถูกพระทัยรัชกาลที่ ๒

สุนทรภู่ประสมความอกตัวในรัชกาลที่ ๓ เพราะก่อเรื่องให้ขัดเคืองพระทัยมาแก่ รัชกาลก่อน สุนทรภู่จึงออกบวช และเที่ยวไปอยู่ที่กามารามทั่วๆ หลายแห่ง ทกยากลำบาก เป็นอย่างยิ่ง (กามที่สุนทรภู่พวรรณนา)

พระองค์เจ้าลักษณานุคุณ และกรมหมื่นอัปสรสุคเทพ ทรงอุปถัมภ์ และให้แก่ เรื่องพระอภัยมณีกวาย ในเวลาต่อมา

ชีวิตสุนทรภู่คืออยู่เป็นปกติสุขรื้น เมื่อถูกออกมารับราชการกับพระปืนเกล้าเจ้ออยู่หัว ให้ทำแห่งพระสุนทรโวหาร อาลักษณ์วังหน้า สุนทรภู่ถึงแก่กรรมในรัชกาลที่ ๔ เมื่ออายุ ได้ ๗๙ ปี

งานสำคัญของสุนทรภู่ คือ

นิทาน ๕ เรื่อง โภบุตร สิงหไทรภาพ ลักษณวงศ์ พระอภัยมณี และพระ-ไชยสุริยา (ซึ่งเป็นแบบสอนอ่านกัน)

สุภาษิต ๒ เรื่อง คือ สาสัคิรักษา และเพลงยาวถวายโยวาท ส่วนสุภาษิต สอนหญิง ซึ่งแท้เดิมเข้าใจว่าเป็นของสุนทรภู่แต่นั้น ปรากฏว่าเป็นของผู้อื่นแต่ง คือ นายภู่ ผู้แต่งเรื่องนักกระจาบ

นิราศ ๘ เรื่อง

บทละครรำ เรื่อง อภัยนุราช

บทเหกกล่อม (พระบรรทม) หลายตอน

เสภา ๒ เรื่อง คือ เเสภาชูนรังชุมแผนคอนกำเนิดพลายงามกับเสภาพราชา พงกาวการ

งานที่กีดกันสุนทรรศ์ กือ นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี แต่อย่างประณีต ในการวางแผนเรื่อง การกำหนัดสถานที่ (ฉาก) การพรมนาอัษฎายกทัศน์ และสุนทรรศ์ ให้รับค่ายอย่างที่สุด กือ กระบวนการ ก่อตั้งกลอน การแต่งกลอนมีมาก่อนสมัยสุนทรรศ์ แต่สุนทรรศ์ทำให้กลอนไฟเระชื้นอย่างยิ่ง ด้วยการเพิ่มน้ำเส้นผ้าในกลอนแป๊ป จึงมีผู้ยกย่องสุนทรรศ์ว่า เป็นเอกในทางแต่งกลอนแป๊ป เป็นแบบแผนการแต่งที่มีผู้ดำเนินตามมาตลอดจนนี้ เรื่องพระอภัยมณียังแสดงถึงความคิดถ้าวันน้ำถ่ายคุณของสุนทรรศ์อีกด้วย กือเปลี่ยนแปลง ลักษณะพระเอกนกรุ่น มาเป็นพระเอกคิลบิน และประดิษฐ์เรื่องขึ้นใหม่ โดยใช้เหตุการณ์ ใกล้ๆ เวลาของสุนทรรศ์เป็นเนื้อเรื่องแทนที่จะใช้นิทานหรือชาดกตามแบบเดิม เนื้อเรื่องจึง ไม่มีลักษณะซ้ำๆ วงศ์ๆ อย่างที่นิยมแต่งกันอยู่ทั่วไปในเวลาหนึ่น แฝงลักษณะสมจริงขึ้น และเน้นความสำคัญของมนุษย์มากกว่าอ่านเท่า เรียกได้ว่าเป็นแบบ Humanistic ยิ่งกว่า เรื่องนิทานอื่นๆ ของเวลาหนึ่น นับเป็นก้าวใหม่ที่สำคัญมากของวงการวรรณคดีไทย

๔. พระยาตรังคกุมิบาล

เป็นจินทกวีปักเบอกือผู้หนึ่ง แห่งสมัยรัชกาลที่ ๒ มีงานสำคัญ กือ

๑. นิราศตามเต็จล้านนา อ้าย เชียนเป็นโคลงคันเลียนแบบโคลงกำศรี ศรีปราษฎ์ ลีลาการแต่งใกล้ชิดมาก จนในชั้นกันมีผู้สูงสั้นว่าเป็นของเก่า แต่เนื้อเรื่องบอกว่าแต่งเมื่อผู้เชียนตามเต็จจังหวัดทวาย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๐

๒. นิราศถาง แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๒ เมื่อไปรับพม่ากันรัชกาลที่ ๒ (จึง แต่งใกล้ๆ เวลากับนิราศนิรนทร์) เมื่อคราวอะเกิงหุ่นยกกองทัพมาที่เมืองถาง

๓. โคลงคันเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านา นอกจากนี้ยังมีโคลงกวีโบราณ (เป็นผู้ร่วมรวมโคลงเก่าไว้ไม่ได้แต่งเอง) โคลงกระทู้ เบ็คเคล็ค เพลงยาวเบ็คเคล็ค

๕. นายนรินทร์เบศร์ (อิน)

แต่งนิราศนรินทร์ และเพลงยาวเบ็คเคล็ค

นายนรินทร์ฯ เป็นกวีที่ไม่ทราบประวัติ รู้กันแต่ว่าเป็นมหาศักดิ์ในกรมพระ

ราชวังน้ำร้อนหานุรักษ์ (กรมพระราชวังบวรฯ ในรัชกาลที่ ๒ มีพระนามเดิมว่า เจ้าพี่จุ้ย) แต่งงานประพันธ์ของนายบรินทร์ฯ มีเรื่องเสียงมาก แม้ว่าจะแต่งเลียนแบบนิราศ ในสมัยก่อน คือโคลงกำกราด แต่นายบรินทร์ฯ ยังมีลักษณะที่เป็นกัวของคนเอง มีบุคลิกภาพของกัวปราชญอยู่คู่นับต้นมา โคลงนิราศนบรินทร์ไฟเราะ อ่อนหวาน และมีเสียง serene อย่างยิ่ง

กัวที่แต่งนิราศในสมัยก่อนมา มักเลียนแบบนายบรินทร์ฯ อย่างใกล้ชิดเกินไป จนเสียลักษณะค้านบุคลิกภาพ และความจริงใจของกัวผู้แต่ง จึงไม่ปรากฏชื่อนิราศเหล่านั้นว่า คือกัวเป็นที่รู้จักเท่ากับนิราศนบรินทร์

นอกจากในสมัยนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม ซึ่งได้เริ่มนับตั้งแต่วัยสองรัชกาลก่อนรวมประเกตร้อยแก้ว (เรือง Jin) อัญญาความสนใจของผู้อ่านทวีขึ้น

สรุปวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒

๑. ถ้าจะเรียกสมัยพระพุทธยอดฟ้าฯ ให้แก่ สมัยฟื้นฟูฯ ก็อาจเรียกสมัยรัชกาลพระพุทธเจกนถ้าฯ ให้ว่า สมัยปรัชญาการปรัชญาการปรัชญา ให้คึบขึ้น โดยเฉพาะบทละครสำคัญๆ

๒. วรรณคดีเจริญก้าวหน้าไปอย่างยิ่งทุกสาขา โดยเฉพาะค้านกตอนนับได้ว่า ให้ก้าวหน้าไปอีกก้าวหนึ่ง คือการเพิ่มสมมัติสั่นลงในคำประพันธ์

๓. มีกวีสำคัญที่มีเรื่องเสียงเด่นหลายท่าน และได้แต่งวรรณกรรมไว้หลายเรื่อง

วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงราชย์ ๒๓๖๗-๒๔๑๑)

ในรัชกาลที่ ๓ กวีที่มีชีวิตร้อยในสมัยรัชกาลที่ ๒ ก็คงดำเนินงานก่อมา เช่น สมเด็จพระปรมานุชิตฯ สุนทรภู่ ส่วนกวีใหม่ก็ยังคงแบบแผนกิจกรรมแบบกัวรุ่นก้า ฉะนั้น จึงอาจพูดให้ว่าไม่มีอะไรใหม่เพิ่มขึ้นในระหว่างรัชกาลนี้ นอกจากจำนวนวรรณกรรม นัก

วิชากรณ์ยังกล่าวว่า บรรดาภาระกรรมที่สร้างขึ้นใหม่นี้จะไม่ถึงของก้า สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เองก็ทรงชี้ไว้ในวัดพระเชตุพนว่า “ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหมาย ประพฤตินามไป เสียสันแฝ่นคินกรอ่อน ระหว่างปราชญ์เจียนจะขาดพระนกร....”

สิ่งที่คิดที่สุดของสมัยนี้เกี่ยวแก่การแต่งหนังสือก็คือ การปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน แล้วไปรักษาตัว ให้อาจารย์สรรวิชาความรู้ลงในแผ่นกิตา ที่คือให้ผู้สนใจได้ศึกษาเล่าเรียน กว้างไกล (จึงมักมีผู้เรียกวัดพระเชตุพนหรือวัดโพธิ์ว่า มหาวิทยาลัยวัด ที่จริงแล้วมี ลักษณะเป็นที่ให้การศึกษาอย่างแท้จริง)

อาจารย์โพธิ์ แบ่งออกเป็น ๒ แผนกใหญ่ คือ แผนกวิชาศาสตร์ และแผนกวิชาศิลป์

กิจกรรมงานสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ

๑. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เจ้าอยู่หัว
  - โคลงยอดพระเกี้ยวครัวกาลที่ ๖
  - บทละครเรื่องสังข์คิลป์ไชย
  - เอกสารเรื่องขุนรัง ขุนแผน (บางกอก)
  - บทเพลงยาวทั่วๆ โคลงและบทกถาอนกฤษตบทก烙อักษรอื่นๆ
ร้อยแก้ว สารคดีมหायเรือง เช่นกระแสพระราชดำริ เรื่องเมืองเขมร นิทานแทรกในเรื่องนางน้ำมาศ และอื่นๆ
๒. ถนนเดิมที่กรมพระยาเดชาดิศ
  - โคลนนิคั่วโคลง
  - โคลงนิราศเต็จไปทัพเวียงจันทน์
๓. กรมหลวงวงศารชธรรมสนิก
  - นิราศพระปะชมปะโภນ

- โภตงจินกามณี (แบบเรียน)
  - โภตงนิราศสุวรรณ
  - a. พระมหามนตรี (ทรัพย์)
    - บทละครเรื่องระค่นลันไค
    - เพลงยาวว่าพระมหาเทพ (ปาน)
  - b. คุณพุ่น
    - เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ และเพลงยาวฉลองสรงบ่างโขงก
    - บทสักวาทั่ง ๆ
  - c. กรมหลวงภูวนหุนรัตนทรรศ ทรงเป็นนักแต่งสักวาและเพลงยาว เป็นคู่สักวา กับคุณพุ่น ทรงแท่งนิทานคำกลอนไว้หลายเรื่อง
  - d. นายมี
    - นิราศเกือน
    - นิราศพระแทนคงรัง
    - นิราศฉาง (ถถาง)
    - นิราศสุวรรณ
  - e. กรมหมื่นไกรสวัชชิ
- นิพนธ์โภตงและเพลงยาวฉบับ ชารีกไว้ ณ วัดพระเชตุพน จะได้กล่าวถึงกวีเหล่านี้เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความเกลื่อนไหวสำคัญ กังท่อไปนั้น

๔. พระนางสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ

ทรงเขียนภาษาญี่ในทางภาษาญี่กลอนคัวยการผูกฝ้นมาแต่รัชกาลก่อน เมื่อเสวยราชย์ แล้ว หันไปสนใจเรื่องวัดวาอารามเสียมากกว่า งานพระราชนิพนธ์ในสมัยครองราชย์

เป็นร้อยแก้วเชิงสารคดีทนายเรื่องจับเป็นความเรียงที่ดี ที่เป็นร้อยกรองมักเป็นเรื่องเบื้องหลัง และหารือไว้กับพ่อ คือเพลงยावกลับหอักษร

ทรงแต่งเพลงยาวปลงสังขาร ซึ่งไม่ลักษณะเป็นจกหมายรักโดย แสดงให้เห็นว่า เหล่ายาวนั้นที่ประพันธ์ที่แสดงความรู้สึกถึงความรัก ใช้แต่งในรูปนิราก็ได้ แต่เป็นจกหมายรักก็ได้ และเป็นเรื่องรำพันความในใจเรื่องใดก็ได้ ในจำนวนห้องเป็นเรื่องความรัก

๒. พระมหานคร (ทรัพย์)

เป็นกวีที่มีชื่อเสียงมากเมื่อถึงแก่กรรมแล้ว นับได้ว่าเป็นผู้ก้าวหน้าเกินยุคสมัย ของคนอีกท่านหนึ่ง ในด้านการแต่งกลอนทำนองเสียคติ และล้อวรรณคดีก่อ (Parody)

กลอนทำนองเสียคติ คือเพลงยาวแค่ไก่พระยามหาเทพ (ทองปาน) และบทประพันธ์ล้อวรรณคดีก่อ (Parody) คือเรื่องระเก้นلنก ซึ่งนอกจากกระบวนกลอนจะคืออย่างยังแล้ว ยังแสดงอารมณ์ขันและทดลองอันแน่นยอด

การแต่งทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นลักษณะที่ไม่สูญเสียไปในวงการ วรรณกรรมไทย จึงเป็นเรื่องน่าสนใจและน่าศึกษาเป็นอันมาก

๓. คุณพุ่น คุณสุวรรณ

ทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นกวีศรีที่มีชื่อเสียงเด่น คุณพุ่นเป็นนักแต่งสักว่าที่ฝีปากคม กล้าท่องปากท่องคำกับผู้ชายให้อย่างทันกัน มีฉายาว่า “บุษนาท่าเรื่องจัง”

ส่วนคุณสุวรรณนั้นเป็นศิษย์สุนทรรุ่ง ท่องมาเสียจริต แต่เรียนกลอนที่อ่านในเชิงชนชั้นกันทั่วบ้านทั่วเมือง คือ ยุนธุทธร้อยเรื่อง และพระมະเหล黛ได้ ซึ่งเข้าใจว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ เนื่องจากมีประวัติก่อนนี้ของจังชั่งขันนำมาก่อตัวในตอนนี้ก็วัย

๔. พระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระบูด្ឋชาติศร

มีพระนามเชิญว่า พระองค์เจ้าชายมั่ง ไหรส่องค์ที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงแต่งฉบับคุณภูษังเวยไว้หลายเรื่อง และนิราตรไม่จบ ๑ เรื่อง คือ นิราศเวียงชนกน์ งานที่สำคัญที่สุด คือ การรวมรวมชาระโคลงโภกนิธ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ หารือไว้กับพระเชตุพน

คำว่า โลกนิค แปลว่า แบบแผนทางโลก หรือจะแปลความเข้าใจก็คือ “นี่ແລະໂສກ” มีโครงทั้งที่เป็นบทสอน และที่เป็นการแสดงข้อเท็จจริงของชีวิตว่าเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ โดยไม่สอนว่ากระไร จึงทำกันเป็นการแนะนำให้รู้จักโลกและชีวิต มีความรู้เท่าเข้าใจจนไม่หลงไปในอารมณ์ซึ้งคิดและหัวร้ายงานเกินไป เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่ายิ่งอีกเรื่องหนึ่ง

อนึ่ง ในระหว่างรัชกาลที่ ๓ นี้ ไม่ปรากฏว่ามีการแปลวรรณกรรมจากภาษาจีน

สรุปวรรณกรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓

๑. กวีมีชื่อหลายท่าน เช่น สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ สมเด็จกรมพระปรมานุชิตฯ สุนทรภู่ซึ่งเป็นกวีในรัชกาลก่อน ได้แต่งหนังสือต่อมาในรัชกาลนี้

๒. เพลงยาวที่เพ่งในระหว่างรัชกาลนี้ได้รับยกย่องว่าแต่งคีทีสุด ทั้งที่เป็นกลับบทอักษร ชาริกไว้ทั้งพระเชตุพน

๓. มีนิราศแต่งขึ้นหลายเรื่อง แต่ไม่เป็นที่นิยมนัก เพราะเรียนเลียนแบบของ เท่านานเกินไป ทั้งถือว่ามีครากรวบ

๔. ความเคลื่อนไหวสำคัญของรัชกาลนี้คือ ชาริกวัดโพธิ์ อันถือได้ว่าเป็นสถานที่ให้วิชาความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาด้วยตนเอง เป็นท่านองมหาวิทยาลัยเบ็ดในบ้าน

๕. วรรณกรรมที่จัดว่าเก่าหรือที่มีแนวการเขียนแปลกลอกไป เช่น เพลงยาว เสียคสี การถ้อยวรรณคีท่า (Parody) การนำเอาเรื่องของชีวิตมากล่าวถึง อย่างท้องการให้มังเกิกนัยญาญ่าเท่าเข้าใจชีวิต (โลกนิค)

๖. มีกวีสตรี แม้ว่าจะมิได้เขียนวรรณคีทสำคัญไว้ แต่เป็นเรื่องช่วยให้เห็นความถูกทาง แสดงสถานภาพของสตรีในสมัยทันรัตนโกสินทร์

๗. ความเคลื่อนไหวสำคัญทางวรรณคีทอีกประการหนึ่ง คือ มีวรรณกรรม สืบ มวลชน เริ่มนิรัชกาลนี้ เป็นของชาวต่างประเทศ คือ นางออก รีกอร์ดเกอร์ แต่ออกได้ไม่นานก็เลิกไป

อนึ่ง การพิมพ์หนังสือได้เริ่มนิรัชกาลนี้ก้วย สิ่งพิมพ์เรื่องแรกของชาติ ประภาหัวมุมฟุ่มฟัน